

MUNI

„**Pojem ústavní zvyklosti je naprosto idiotský**, protože kdyby to byly opravdu ústavní zvyklosti, tak by nějakým způsobem byly zakotveny v ústavě. Jsou to jenom zvyklosti. Prezident, byť přímo zvolený, nemůže měnit ústavu, ale má samozřejmě svaté právo měnit zvyklosti, které nejsou zakotveny v ústavě“

Miloš Zeman (2013)

„ústavní zvyklosti jsou jako manželka
inspektora Columba, stále je hledáme“

Pavel Rychetský (2013)

**MUNI
LAW**

Prameny ústavního práva v ČR a jeho základní principy

Ústavní právo I, jaro 2024 (28. 2. 2024)

David Kosař a Ladislav Vyhnánek

Struktura

1. Představení „faceliftu“ předmětu
2. Prameny ústavního práva
3. Principy ústavního práva

SCIENCE

Prameny ústavního práva

Ústavní právo ve formálním a materiálním slova smyslu I.

- **Ústava ve formálním slova smyslu** = ústavní pořádek
- **Ústava v materiálním pojetí**
 - Včetně **mezinárodních smluv o lidských právech** (Konkurzní nález)
 - Včetně „**obyčejných**“ **zákonů** upravujících ústavní materii (volební zákony, „stykový“ zákon, jednací řády PS a Senátu, shromažďovací zákon, zákony definující rozsah sociálních práv, výhrada zákona)
 - Včetně **preambule** k Ústavě a Listině (ideová východiska)
 - Včetně **nepsaného** ústavního práva (ústavní zvyklosti, ústavní principy)
 - Včetně **LZPEU???**
 - Ústava ČR neobsahuje taxativní výčet formálních pramenů práva...

Ústavní právo ve formálním a materiálním slova smyslu II.

– Několik pojmů

- ústava (množství významů z hlediska typologie)
- ústavní pořádek (ústavní právo u užším smyslu)
- součásti ústavního pořádku
- ústavní zákony (navíc podle čl. 112/3!)
- Ústava ČR
- Listina základních práv a svobod
- zástupné (konkretizované, specifické) „zákoné“ ústavní právo

– Tyto pojmy se prolínají, ale nekryjí se

Ústava vs. ústava I.

- **Ústava s velkým „Ú“** = jediný ústavní zákon (ústavní zákon ČNR č. 1/1993 Sb., Ústava ČR)

vs.

- **ústava s malým „ú“** = množina všech předpisů ústavní síly
= ± ústavní pořádek (viz čl. 112 Úst)
Ale pozor na další modifikace (mezinárodní smlouvy o LP)
Problém s výkladem čl. 9/1 Úst
 - ☞ „**Ú**stava [či **ú**stava] může být doplňována či měněna pouze ústavními zákony.“

Ústava vs. ústava II.

- „Ústava v České republice je **polylegální** – netvoří ji jeden dokument, ústavní zákon, nýbrž několik dokumentů, ústavních zákonů. Podle čl. 9 odst. 1 Ústavy ... ze 16. 12. 1993 může být **ústava (v širším smyslu)** doplňována či měněna pouze ústavními zákony. **Ústavním zákonem ve formálním smyslu** je zákon, který byl jako ústavní označen a vyhlášen a byl schválen oběma komorami Parlamentu kvalifikovanou třipětinovou většinou všech poslanců a kvalifikovanou třipětinovou většinou přítomných senátorů (čl. 39 odst. 4 Ústavy České republiky).“ [Viz http://www.usoud.cz/pravni-uprava/](http://www.usoud.cz/pravni-uprava/)
- co se pak rozumí **ústavním zákonem v materiálním smyslu**?
- viz nálezn sp. zn. Pl. ÚS 27/09 z 10. 9.2009 „Melčák“

Ústavní pořádek I.

Čl. 112 Ústavy

- (1) **Ústavní pořádek České republiky tvoří** tato [1] Ústava, [2] LZPS[*], [3] ústavní zákony přijaté podle této Ústavy a [4] ústavní zákony Národního shromáždění Československé republiky, Federálního shromáždění Československé socialistické republiky a České národní rady upravující státní hranice České republiky a [5] ústavní zákony České národní rady přijaté po 6. červnu 1992.
- (2) **Zrušují se** dosavadní Ústava, ústavní zákon o československé federaci, ústavní zákony, které je měnily a doplňovaly, a ústavní zákon České národní rady č. 67/1990 Sb., o státních symbolech České republiky.
- (3) **Ostatní ústavní zákony** platné na území ČR ke dni účinnosti této Ústavy **mají sílu zákona**. [=dekonstitucionalizace]

* desuprakonstitucionalizace???

Ústavní pořádek II.

- Ústava
- Listina základních práv a svobod
 - Velmi specifické [viz komentář k Ústavě]
 - Původně přijata federálním uvozovacím **ústavním zákonem č. 23/1991 Sb.**, republikovaná pro český právní řád pod č. 2/1993 Sb. (nikoliv však formou ústavního zákona)
 - „obyčejný“ **zákon č. 2/1993 Sb.**, ale čl. 3 & 112(1) Úst
- **Dosavadní ústavní zákony přijaté podle Ústavy ČR**
 1. ÚZ č. 347/1997 Sb., o vytvoření vyšších územních samosprávných celků,
 2. ÚZ č. 110/1998 Sb., o bezpečnosti České republiky,
 3. ÚZ č. 515/2002 Sb., o referendu o přistoupení ČR k EU
 4. jednorázový ústavní zákon č. 69/1998 Sb., o zkrácení volebního období Poslanecké sněmovny
 5. jednorázový ústavní zákon č. 195/2009 Sb., o zkrácení pátého volebního období Poslanecké sněmovny
 - Ústavním soudem zrušen – nález sp. zn. Pl. ÚS 27/09 ze dne 10. 9.2009 „Melčák“

Ústavní pořádek III.

– „**Konkurzní nálezn**“ (nálezn z 25. 6. 2002, sp. zn. Pl. ÚS 36/01)

– Klíčová pasáž v části IX nálezu

„... žádnou novelu Ústavy nelze interpretovat v tom smyslu, že by jejím důsledkem bylo **omezení již dosažené procedurální úrovně ochrany základních práv a svobod.**

[...]

Proto rozsah **pojmu ústavního pořádku** nelze vyložit toliko s ohledem na ustanovení § 112 odst. 1 Ústavy, nýbrž i vzhledem k ustanovení čl. 1 odst. 2 Ústavy **a do jeho rámce zahrnout i ratifikované a vyhlášené mezinárodní smlouvy o lidských právech a základních svobodách.**”

Ústavní pořádek IV.

– Důsledky „Konkurzního nálezu“

1. **Konstitucionalizace** mezinárodních smluv o LP (zejména EÚLP)
 - rozšíření pojmu ústavní pořádek v **čl. 112(1) Úst** nad rámec taxativního výčtu
2. **Rozšíření derogačních kritérií** v **čl. 87(1)(a) Úst**
 - lze rušit zákony (pouze) pro rozpor s mez. sml. o LP
3. **Centralizace výkladu** mezinárodních smluv o LP u Ústavního soudu
 - Povinnost obecného soudu přerušit v případě rozporu zákona s mez. sml. o LP a předložit věc ÚS podle **čl. 95(2) Úst**

- Blíže viz Kmec, J., Kosař, D., Kratochvíl, J., Bobek, M. *Evropská úmluva o lidských právech. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, str. 148-152

Ústavní pořádek V.

1. **Federativní ústavní řád (cca 45 úst. zákonů)** - z toho převzato do ústavního pořádku
 - Listina základních práv a svobod
 - ústavní zákony přijaté od vzniku Československa a upravující státní hranice nynější ČR
2. **Dále jsou součástí ústavního pořádku ČR :**
 - **Existující republikové ústavní právo**
ústavní zákon ČNR č. 1/1993 Sb., Ústava ČR,
ústavní zákony ČNR, přijaté v jejím 7. volebním období, tj. po 6. červnu 1992 (tj. úst. zákon č. 4/1993 Sb., o opatřeních souvisejících se zánikem ČSFR, úst. zákon č. 29/1993 Sb., o některých dalších opatřeních souvisejících se zánikem ČSFR).
 - **Budoucí republikové ústavní právo**
ústavní zákony, které budou přijaty podle Ústavy ČR. Výslovně např. o Prozatímním senátu [čl. 106(3)] nebo VUSC čl. 100(3)
3. **Mezinárodní smlouvy o LP (viz Konkurzní nález)**
4. **?Listina základních práv EU?**
 - Blíže viz: Komentář k Ústavě ČR. Linde 2010, čl. 112, s. 1470-1493

Hierarchie v rámci ústavního pořádku?

- Význam zákazu změn „**podstatných náležitostí demokratického právního státu**“ obsaženého v čl. 9 odst. 2 Ústavy.
- Příbuzný pojem „**materiálního ohniska ústavy**“ – kondenzované podstaty ústavního systému; to podle některých názorů existuje v každém ústavním systému, i kdyby v něm explicitně nebyla zakotvena obdoba čl. 9 odst. 2 Úst.
- **Klíčové otázky:** 1) Co je obsahem „podstatných náležitostí demokratického právního státu“, popř. „materiálního ohniska ústavy“? 2) Jaké to vyvolává účinky? Jde A) o pouhou deklaraci, B) o povinnost ústavodárce respektovat tyto mantinely, avšak povinnost „imperfektní“ jejíž dodržování si ústavodárce vyhodnotí sám, nebo C) povinnost, na jejíž dodržování dohlíží Ústavní soud, který by mohl např. i zrušit ústavní zákon, který by tyto mantinely překročil?

Hierarchie v rámci ústavního pořádku (praxe)

- Ústavní soud se k této otázce vyslovil již v nálezu Pl. ÚS 36/01 (*Konkurzní nález*) a zejména v nálezu Pl. ÚS 27/09 (*Melčák*).
- V nálezu *Melčák* Ústavní soud (kontroverzně) odpověděl na položené otázky tak, že shledal rozpor napadeného ústavního zákona (jednorázové zkrácení volebního období PS) s podstatnými náležitostmi demokratického právního státu (zákaz retroaktivity a příkaz obecnosti zákona)
- Zároveň konstatoval, že má v takovém případě pravomoc zrušit i ústavní zákon, byť ji Ústava explicitně nezakotvuje.

Mezinárodní smlouvy I.

- Kategorizace mezinárodních smluv podle textu Ústavy ČR
 1. Mezinárodní smlouvy podle čl. 10a Ústavy
 2. Mezinárodní smlouvy podle čl. 10 Ústavy = tzv. prezidentské smlouvy čl. 49(1) Úst
 3. Vládní mezinárodní smlouvy čl. 63(1)(b) Úst
 4. Resortní mezinárodní smlouvy čl. 63(1)(b) Úst

Čl.1(2) Úst

- „ČR dodržuje závazky, které pro ni **vyplývají** z mezinárodního práva.“

Čl.10 Úst

- „Vyhlášené mezinárodní smlouvy, k jejichž ratifikaci dal **P**arlament souhlas a jimiž je Česká republika vázána, jsou součástí právního řádu; stanoví-li mezinárodní smlouva něco jiného než zákon, použije se mezinárodní smlouva.“

Čl.10a(1) Úst

- „Mezinárodní smlouvou mohou být některé pravomoci orgánů České republiky přeneseny na mezinárodní organizaci nebo instituci.“
- Vždy jen **ex ante** přezkum ústavnosti! [čl. 87(2) Úst]

Mezinárodní smlouvy II.

- Mezinárodní smlouvy podle čl. 10 Ústavy
 - „standardní“ většina => aplikační přednost před zákonem
- Mezinárodní smlouvy podle čl. 10a Ústavy
 - Kvalifikovaná většina nebo referendum => přenos pravomocí na MO (viz dále k práva EU)
- Ostatní mezinárodní smlouvy
- Mezinárodní obyčejové právo je vtaženo skrze čl. 1 odst. 2 Ústavy

Mezinárodní smlouvy III.

– Mezinárodní smlouvy podle čl. 10 Ústavy

– Podmínky

- „[1] Vyhlášené mezinárodní smlouvy, k jejichž [2] ratifikaci dal [3] Parlament souhlas a jimiž je Česká republika [4] vázána, jsou součástí právního řádu; stanoví-li mezinárodní smlouva něco jiného než zákon, použije se mezinárodní smlouva.“
- Ve skutečnosti je podmínek ještě více:
 1. Souhlas obou komor parlamentu [čl. 10 Úst]
 2. Ratifikace prezidentem republiky [čl. 63(1)(b) Úst + nález Lisabon II, bod 116]
 3. Závaznost z hlediska mezinárodního práva (vstup v platnost, výhrady atd.)
 4. Vyhlášení ve Sb. m. s.
 5. Dotčené ustanovení MS musí být samovykonatelné (self-executing)

– Důsledky

- „[1] Vyhlášené mezinárodní smlouvy, k jejichž [2] ratifikaci dal [3] Parlament souhlas a jimiž je Česká republika [4] vázána, jsou součástí právního řádu; stanoví-li mezinárodní smlouva něco jiného než zákon, použije se mezinárodní smlouva.“
- **Obecně jen aplikační přednost**, nikoliv derogační účinky

Mezinárodní smlouvy IV. (praxe)

- Kategorizace mezinárodních smluv podle ÚS (Pl. ÚS 36/01 *Konkurzní nález*)
 1. Mezinárodní smlouvy podle čl. 10a Ústavy
 2. Mezinárodní smlouvy o lidských právech
 3. Mezinárodní smlouvy podle čl. 10 Ústavy = tzv. prezidentské smlouvy čl. 49(1) Úst
 4. Vládní mezinárodní smlouvy čl. 63(1)(b) Úst
 5. Resortní mezinárodní smlouvy čl. 63(1)(b) Úst
- Mezinárodní smlouvy o lidských právech (důsledky *Konkurzního nálezu*)
 1. MSLP jsou součástí ústavního pořádku čl. 112(1) Úst
 2. MSLP mají vyšší právní sílu než zákony a jsou derogačním kritériem čl. 87(1)(a) Úst
 3. ÚS má výkladový monopol na posuzování souladu českých zákonů s MSLP čl. 95(2) Úst

Právo EU I.

- Výchozí bod
 - Čl.10a(1) Úst: „Mezinárodní smlouvou mohou být **některé pravomoci** orgánů České republiky přeneseny na mezinárodní organizaci nebo instituci.“
- Postavení v hierarchii právního řádu nejasné
 1. Právo EU **posouvá materiální jádro Ústavy**
 2. Právo EU (či jeho část jako např. LZPEU) **je součástí ústavního pořádku**
 3. Právo EU **má aplikační přednost před ústavním pořádkem** (Malenovský + Lisabon II?)
 4. Právo EU **má aplikační přednost před ústavním pořádkem, ale výjimky** (Cukerné kvóty III, Lisabon I)
 5. Právo EU **má aplikační přednost jen před obyčejnými zákony**
- Judikatura ÚS protichůdná

Právo EU II.

– Nález II. ÚS 1854/20

- Bod 43: „Jelikož má podústavní právní úprava upravující situaci stěžovatele svůj původ v unijním právu, je pro její správnou interpretaci a aplikaci relevantní judikatura Soudního dvora, který dle čl. 19 Smlouvy o Evropské unii zajišťuje dodržování práva při výkladu a provádění Smluv. Měl-li Soudní dvůr již příležitost vyložit ve své judikatuře pojmy obsažené ve směrnici, které jsou zároveň přítomny ve vnitrostátních právních řádech, **je nutno i ve vnitrostátní interpretaci a aplikaci těchto pojmů volit jejich eurokonformní výklad**. Ustanovení čl. 4 Ústavy je totiž třeba vykládat ve světle čl. 1 odst. 2 Ústavy a čl. 10a Ústavy tak, že **povinností soudní moci (včetně Ústavního soudu) je v rámci poskytování ochrany základním právům a svobodám dbát na dodržování závazků, které pro Českou republiku vyplývají z práva EU; zvláště významné je to v případě závazků plynoucích z Listiny základních práv Evropské unie**, která je lidskoprávním katalogem a Ústavní soud ji považuje – samozřejmě za předpokladu její vlastní aplikovatelnosti podle jejího čl. 51 – za součást referenčního rámce přezkumu v řízení o ústavních stížnostech [viz nález sp. zn. I. ÚS 945/20 ze dne 16. 12. 2020, bod 33; nález sp. zn. I. ÚS 387/20 ze dne 26. 5. 2020, bod 46; či nález sp. zn. II. ÚS 78/19 ze dne 24. 1. 2020, bod 11]. Soudní moc má proto **povinnost interpretovat a aplikovat vnitrostátní právo eurokonformním způsobem**; nečiní-li tak, dopouští se porušení práva na spravedlivý proces garantovaného v čl. 36 odst. 1 Listiny (viz výše citovaný nález sp. zn. I. ÚS 615/17, bod 71; či nález sp. zn. II. ÚS 2778/19 ze dne 5. 11. 2019, bod 18 a judikatura tam citovaná).“

Právo EU III.

– Nález II.ÚS 2778/19

16. S ohledem na členství České republiky v Evropské unii došlo v souladu s **čl. 10a Ústavy** k přenosu některých pravomocí orgánů České republiky na Evropskou unii. Podle ustálené judikatury Ústavního soudu toto ustanovení zároveň "**otevívá vnitrostátní právní řád pro působení [unijního] práva včetně pravidel týkajících se jeho účinků uvnitř právního řádu České republiky**" [nález [sp. zn. Pl. ÚS 50/04](#) ze dne 8. 3. 2006 (N 50/40 SbNU 443; 154/2006 Sb.)]; jinak vyjádřeno, tedy platí, že "[u]nijní právo proniká do českého právního řádu prostřednictvím čl. 10a Ústavy" [nález [sp. zn. Pl. ÚS 45/17](#) ze dne 14. 5. 2019 (N 76/94 SbNU 19; 161/2019 Sb.), bod 53].

17. Z čl. 1 odst. 2 Ústavy, podle něhož "Česká republika dodržuje závazky, které pro ni vyplývají z mezinárodního práva", Ústavní soud současně dovedl **požadavek na eurokonformní výklad národních právních předpisů včetně ústavních**, tedy povinnost při více výkladových variantách volit tu, která je v souladu s právem Evropské unie [viz již nález [sp. zn. Pl. ÚS 66/04](#) ze dne 3. 5. 2006 (N 93/41 SbNU 195; 434/2006 Sb.), body 79-83; srov. shodně např. nález [sp. zn. Pl. ÚS 45/17](#) ze dne 14. 5. 2019 (N 76/94 SbNU 19; 161/2019 Sb.), bod 54]. Z hlediska unijního práva je tím naplňována zásada loajální spolupráce dle čl. 4 odst. 3 Smlouvy o Evropské unii.

20. Mezi prameny práva Evropské unie má pro činnost Ústavního soudu zvláštní význam **Listina EU, kterou Ústavní soud ve své dosavadní judikatuře označil za součást referenčního rámce přezkumu** [nález [sp. zn. I. ÚS 2063/17](#) ze dne 23. 11. 2017 (N 217/87 SbNU 493), bod 21; nález [sp. zn. IV. ÚS 3009/17](#) ze dne 9. 10. 2018 (N 167/91 SbNU 107), bod 13], za **kritérium přezkumu** [nález [sp. zn. II. ÚS 3505/18](#) ze dne 3. 6. 2019 (N 103/94 SbNU 256), bod 45], případně **zdůraznil nutnost nahlížet na věc také z hlediska Listiny EU** [nález [sp. zn. II. ÚS 443/16](#) ze dne 25. 10. 2016 (N 200/83 SbNU 209), body 30-36; nález [sp. zn. II. ÚS 3505/18](#) ze dne 3. 6. 2019, bod 13].

Právo EU III.

– Nález II.ÚS 2778/19

21. Tato **specifická role Listiny EU je důsledkem skutečnosti, že se jedná o katalog základních práv, který je - pokud jde o obsah - po všech stránkách srovnatelný s Listinou základních práv a svobod i s mezinárodními smlouvami o lidských právech, zejména pak Úmluvou o ochraně lidských práv a základních svobod**, jež Ústavní soud ve své judikatuře zahrnuje do rámce ústavního pořádku od vydání nálezu [sp. zn. Pl. ÚS 36/01](#) ... Provázanost s ochranou lidských práv na ústavní úrovni i mezinárodní úrovni, a to s výslovným odkazem na Úmluvu o ochraně lidských práv a základních svobod, ostatně přímo zmiňuje i čl. 53 Listiny EU.

22. Současně je třeba připomenout, že Listina EU se stala součástí primárního práva Evropské unie na základě tzv. Lisabonské smlouvy, jíž byl změněn čl. 6 Smlouvy o Evropské unii tak, že **přiznal Listině EU stejnou právní sílu jako zakládajícím smlouvám** [podrobněji viz nález [sp. zn. Pl. ÚS 19/08](#) ze dne 26. 11. 2008 (N 201/51 SbNU 445; 446/2008 Sb.), bod 190 a násl.]. Lisabonská smlouva je mezinárodní smlouvou ve smyslu čl. 10a Ústavy. **Pro její ratifikaci tak bylo třeba souhlasu třípětinové většiny všech poslanců a třípětinové většiny přítomných senátorů dle čl. 39 odst. 4 Ústavy, který stanoví totožné požadavky i pro přijetí ústavního zákona.** Souhlas s ratifikací Lisabonské smlouvy pak v sobě zahrnoval i souhlas s tím, že se na jejím základě stane Listina EU součástí primárního práva EU a na základě čl. 10a Ústavy bude takto působit i ve vnitrostátním právu. Procedura, na jejímž základě se Listina EU stala v této podobě z mezinárodního i vnitrostátního hlediska závaznou pro Českou republiku, tak byla v tomto ohledu srovnatelná s procedurou, jíž musí projít ústavní zákony (čl. 39 odst. 4 Ústavy) a jíž procházely mezinárodní smlouvy o lidských právech před tzv. euronovelou Ústavy provedenou ústavním zákonem č. 395/2001 Sb. (viz čl. 10 ve spojení s čl. 39 odst. 4 Ústavy ...).

23. Zvláštní význam Listiny EU pro svou prezumnou činnost Ústavní soud ostatně předestřel již v nálezu [sp. zn. Pl. ÚS 19/08](#) ... Ústavní soud se totiž **vyjádřil o Listině EU jako o jednom z "pramenů základních lidských práv a svobod", přičemž zdůraznil, že v "případě kolize pramenů upravujících práva a svobody jednotlivců [ústavní soudy] postupují podle toho z nich, který přiznává jednotlivci vyšší standard ochrany"** (bod 202 nálezu [sp. zn. Pl. ÚS 19/08](#)).

Rozhodnutí ÚS jako pramen ústavního práva?

- Otázka, zda má v ČR judikatura **normativní význam**, resp. v jakém rozsahu ho má (závažnost judikatury je spíše otázkou míry než „bud’/anebo“)
- Proti sobě stojí dogmatické pohledy opírající se o „zásady kontinentálního práva“ na straně jedné a potřeby praxe, ale i čl. 89 odst. 2 Úst na straně druhé.
- Podle čl. 89 odst. 2 Úst **„Vykonatelná rozhodnutí Ústavního soudu jsou závazná pro všechny orgány i osoby.“**
- Co to ale znamená? Která rozhodnutí závazná? A která jejich část – výrok odůvodnění, či určitá jeho část? A jaké důsledky má závaznost pro ony „orgány a osoby“?

Rozhodnutí ÚS jako pramen ústavního práva (praxe)

- Ústavní soud tyto otázky řešil ve své judikatuře. Věnovala se jim i doktrína a vyslovily se k nim i obecné soudy (nakonec názor ÚS v zásadě akceptovaly).
- Ústavní soud nakonec formuloval závěr, že „precedenční“ závaznost se týká **nálezů Ústavního soudu** (tj. „rozhodnutí ve věci samé“), a to nejen jejich **výroků, ale i tzv. nosných důvodů** (tj. klíčových částí odůvodnění, o které se rozhodnutí opírá). Srov. např. nález IV. ÚS 301/05 (*Slovenské důchody 6*).
- Vázanost ale není absolutní: *„Ačkoliv mají nálezy Ústavního soudu precedenční účinky, není porušením čl. 89 odst. 2 Ústavy takový výjimečný postup obecného soudu, jenž právní názor v nálezu vyjádřený odmítne respektovat, pakliže je z opodstatněných a důkladně vysvětlených důvodů přesvědčen o tom, že je nutno právní závěry prezentované Ústavním soudem revidovat.“* IV. ÚS 301/05, odst. 98.

Ústavní zvyklosti

Obvykle 2 kritéria

1. *Usus longeus* (objektivní prvek)

- = (zjednodušeně) dlouhodobost
- Ve skutečnosti vícero aspektů
 1. Dlouhodobost
 2. Opakovanost
 3. Nepřetržitost
 4. Jednotnost

2. *Opinion iuris* (subjektivní prvek)

- = přesvědčení o právní závaznosti pravidla

Detailněji viz

1. Nález Pl. ÚS 14/01 *Jmenování guvernéra a viceguvernéra ČNB*
2. Rozsudek NSS ze dne 21. 5. 2008, sp. zn. 4 Ans 9/2007 *Langer*
3. *Kindlová, M. Ústavní zvyklosti jako součást Ústavy* In: *Klíma, K., Jirásek, J. (eds.), Pocta Jánu Grónskému*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008, s. 300 – 317

Co je to ústavní zvyklost – české soudy

- ÚZ jsou pramenem práva
 - **PI. ÚS 33/97**: „Pro oblast práva z toho plyne závěr, že **pramenem práva obecně**, jakož i pramenem práva ústavního, a to i v systému psaného práva, **jsou rovněž** základní právní principy a **zvyklosti**.“
 - 2 **disenty PI. ÚS 14/01**: 2 znaky: (1) *longo consuetudo* a (2) *opinio necessitatis* (**ne/naplněny**)
- ÚZ jsou interpretativním vodítkem
 - **PI. ÚS 14/01** (většina)
- Následující vývoj
 - Náznaky **přímé vynutitelnosti** ÚZ (**PI. ÚS 6/07, PI. ÚS 24/07, PI. ÚS 13/05** zákon o střetu zájmů, **dissent EW k PI. ÚS 87/06 Brožová v. Klaus IV, dissent JMUS&PR k PI. ÚS 24/07, § 12**)
 - ÚZ spíše jako **výkladové vodítko** (**PI. ÚS 87/06 Brožová v. Klaus IV; PI. ÚS 36/17 Návrh na zrušení amnestie 2013, § 34 a 36; PI. ÚS 6/21 Veto, § 59**)
 - Namítaná ÚZ **neexistuje** – kritéria? (**PI. ÚS 24/07**)
- **NSS 4 Ans 9/2007–197, Vol 84/2017–175, dissent in Vol 16/2014–78**
- **Civilní soudy NS 30 Cdo 3889/2020; MS Praha 12 Co 324/2021-212**

Co je to ústavní zvyklost – můj pohled I.

„Ú“ = reguluje vztahy ústavních aktérů

„Z“ = 3 vzájemně propojené prvky

1. Existuje **dostatek precedentů (příkladů)**, že ústavní aktér A dělá B? (behaviorální prvek = jednání či acquiescence)
2. **Akceptuje dostatek** ústavních aktérů, že ústavní aktér A má dělat B? (postojový prvek = uznání)
3. Existuje **dobrý** ústavní **důvod** pro toto pravidlo? (legitimizační prvek = opodstatněnost)

Co je to ústavní zvyklost – můj pohled II.

- Jestli jsou ÚZ **právně závazné**, rozhodne **Hartovo „rule of recognition“**
 - = shoda úředních osob, veřejných činitelů, zejména soudců + souhlasný postoj občanů => uznají/neuznají ÚZ jako právně závazné normy
- V abstraktní rovině ÚZ **jsou pramenem práva, pokud**
 1. Soudci v zásadě vynucují ústavní zvyklosti kritikou jejich porušování (**kritika 1. řádu**)
 2. Soudci jsou (alespoň mezi „law-applying officials“) kritizováni, když to neudělají (**kritika 2. řádu**)
- ÚZ poté **neztrácejí povahu ÚZ, pokud jsou kodifikovány** (existují paralelně vedle kodifikovaného pravidla podobně jako obyčej vedle mezinárodních smluv, byť jsou ovlivňovány psaným ústavním právem)

Principy ústavního práva

Ústavní principy obecně

- Pro identifikaci základních principů českého ústavního práva jsou klíčové preambule Ústavy a Listiny základních práv a svobod, stejně jako (zejména) čl. 1 Ústavy, resp. úvodní ustanovení Ústavy a Listiny, které odrážejí jakousi „**ústavní identitu**“, resp. **materiální ohnisko ústavy**.
- Podle čl. 1 odst. 1 Ústavy je Česká republika **svrchovaný, jednotný a demokratický právní stát založený na úctě k právům a svobodám člověka a občana**. Čl. 2 odst. 1 Ústavy pak nepřímou zakotvuje princip **dělbý moci**. Jde v podstatě o standardní model „liberálně demokratické ústavy“.
- Tyto velmi obecné principy jsou dále rozvíjeny konkrétnějšími ustanoveními ústavního pořádku a ovšem i judikaturou, doktrínou či ústavní praxí.

Ústava ČR - Preambule

“My, občané České republiky v Čechách, na Moravě a ve Slezsku,
v čase **obnovy** samostatného českého státu,
věrni všem dobrým tradicím **dávné státnosti** zemí Koruny české i státnosti
československé,
odhodláni budovat, chránit a rozvíjet Českou republiku v duchu nedotknutelných
hodnot lidské důstojnosti a svobody jako vlast rovnoprávných, svobodných občanů,
kteří jsou si vědomi svých povinností vůči druhým a zodpovědnosti vůči celku, jako
svobodný a demokratický stát, založený na úctě k lidským právům a na zásadách
občanské společnosti, jako **součást rodiny evropských a světových demokracií**,
odhodláni společně střežit a rozvíjet zděděné přírodní a kulturní, hmotné a duchovní
bohatství,
odhodláni řídit se všemi osvědčenými principy právního státu,
prostřednictvím svých svobodně zvolených zástupců přijímáme tuto Ústavu České
republiky”

LZPS - Preambule

“Federální shromáždění na základě návrhů České národní rady a Slovenské národní rady, uznávajíc neporušitelnost přirozených práv člověka, práv občana a svrchovanost zákona, navazujíc na **obecně sdílené hodnoty lidství** a na **demokratické a samosprávné tradice** našich národů, **pamětlivo trpkých zkušeností z dob**, kdy lidská práva a základní svobody byly v naší vlasti potlačovány, vkládajíc naděje do zabezpečení těchto práv **společným úsilím všech svobodných národů**, vycházejíc z práva českého národa a slovenského národa **na sebeurčení**, připomínajíc si **svůj díl odpovědnosti vůči budoucím generacím** za osud veškerého života na Zemi a vyjadřujíc vůli, aby se Česká a Slovenská Federativní Republika důstojně **zařadila mezi státy, jež tyto hodnoty ctí**, usneslo se na této Listině základních práv a svobod:”

Svrchovanost státu a lidu (a demokracie)

- Česká republika je dle ústavy „**svrchovaný stát**“; zároveň je ústavní systém ČR založen na „**svrchovanosti lidu**“ (který je úzce propojen s demokracií).
- Co tyto pojmy znamenají, co je spojuje jaký je mezi nimi rozdíl?
- Svrchovanost státu značí nezávislost státní moci na externím zdroji moci (kromě lidu) a to, že ústavní orgány státu mají (opět s výjimkou lidu) „poslední slovo“.
- Význam svrchovanosti státu ve vztahu k Evropské unii a právu EU (srov. i nálezy Lisabon I a Lisabon II): Právo EU sice může mít přednost před právem ČR (včetně ústavního), ale ČR jako svrchovaný stát se stále může této přednosti vzepřít. Buď odkazem na nedotknutelnost materiálního ohniska ústavy (což je kontroverzní) anebo vystoupením z EU jako ultimátní možností (co bylo na EU přeneseno, může být vzato zpět).

Svrchovanost lidu

- Moc pochází od lidu, tj. od samotných „ovládaných“ a ne od nějakého externího zdroje, ať již reálného či metafyzického.
- Od svrchovanosti lidu a idey politické rovnosti se odvozuje princip **demokracie**. Nejde jen o to, že lid je zdrojem veškeré státní moci, ale i o její výkon (je však rozdíl mezi pojetím lidu jako „moci ustavující“ a lidu v rámci již ustaveného ústavního systému).
- Česká republika je zastupitelskou demokracií (čl. 2 odst. 1 Úst, ale Ústava připouští ve svém čl. 2 odst. 2 i přímý výkon státní moci lidem).
- Všechny orgány vykonávající moc se musí odvozovat od lidu, ať již přímo nebo nepřímo (tzv. legitimační řetěz).

Právní stát I.

- Rozdíl mezi pojmy **formální právní stát** (spíše důraz na „technickou“ kvalitu práva) a **materiální právní stát** (zohlednění obsahu práva – např. spravedlnost, úcta k lidským právům apod.).
- U formálního právního státu jde o *usměrnění* výkonu státní moci. V našem ústavním systému platí klíčová dvojice komplementárních principů, podle nichž Klíčový princip, podle něhož 1) Státní moc slouží všem občanům a lze ji uplatňovat jen v případech, v mezích a způsoby, které stanoví zákon a 2) Každý občan může činit, co není zákonem zakázáno, a nikdo nesmí být nucen činit, co zákon neukládá (čl. 2 odst. 3 a 4 Ústavy).
- Mnoho subprincipů formálního právního státu propojuje požadavek **právní jistoty**, a to v tom smyslu, že jednotlivec (adresát práva) by měl být schopen zjistit, jaká jsou jeho práva a povinnosti a upravit tomu své chování (srov. další slide)

Právní stát II.

- S požadavkem právní jistoty tak souvisí konkrétnější subprincipy jako zákaz retroaktivity; dostupnost práva (publikace); srozumitelnost; bezrozpornost (vnitřní konzistenci); stabilita práva; kongruence (soulad mezi právem „v knihách“ a právní praxí)
- Další klíčové problémy: obecnost zákona či proveditelnost (tj. právo nesmí stanovit povinnost učinit něco, co je nemožné).
- Princip obecnosti (zákona) je úzce propojen s dělbou moci ; někdo jiný pravidla tvoří a někdo jiný je aplikuje (např. náleží *Jezy na Labi*)

Dělba moci

- Dělba moci brání **koncentraci moci**. Může však odrážet i zájem na jejím efektivním (či „správném“) výkonu (např. odbornost a specializace)
- V moderním státě je státní moc vykonávána prostřednictvím státních orgánů (a širěji veřejná moc je vykonávána prostřednictvím orgánů veřejné moci), které jsou zřízeny právem a mají určitou pravomoc a působnost.
- **Princip dělby moci** (a příbuzný **pojem brzd a protivah**) pak zaručuje, že pro zásah do svobody (resp. zásah do práv jednotlivce, zejména do základních práv) nepostačuje vůle jednoho orgán. Takový zásah je možný až tehdy, pokud - každý svým dílem - se na něm podílí orgánů více (s velkou dávkou zjednodušení je třeba vytvořit obecně závazná pravidla, ta pravidla pak aplikovat, přičemž „právnost“ aplikace může být přezkoumána soudem a samotné soudní rozhodnutí musí pak být vykonáno.

Dělbba moci II

- Podle čl. 2 odst. 1 Ústavy vykonává lid moc „prostřednictvím orgánů moci **zákonodárné, výkonné a soudní.**“
- Existují však i další orgány (**ČNB a NKÚ**), které mají nezávislé postavení; nejde tedy o „čistou triádu“.
- V těchto případech jde o tzv. **horizontální dělbu moci** (ústavní orgány České republiky; stojí na stejné, tj. státní úrovni).
- **Vertikální dělba moci** značí rozdělení kompetencí mezi stát a samosprávu (zejména územní).

Úcta k lidským právům

- Tento princip prostupuje celým právním řádem a je odrazem idey „primátu jednotlivce před státem“.
- Úcta k lidským právům jako normativní princip má mnoho podob a důsledků, ale jde zejména o:
- **Zakotvení základních práv** v katalogích s vyšší právní silou, ať již vnitrostátních (Listina základních práv a svobod) či mezinárodních (mezinárodní smlouvy o lidských právech)
- **Institucionální ochrana základních práv:** 1) základní práva jsou pod ochranou soudní moci (čl. 4 Ústavy); 2) ochrana základních práv je jedním ze základních úkolů Ústavního soudu; 3) ČR se přistoupením k Úmluvě podřídila pravomoci ESLP a 4) ochrana základních práv a respekt k nim je však obecnou povinností veškeré veřejné moci.

Princip demokracie

- Princip demokracie v ústavním systému ČR je spojen s těmito konkrétnějšími principy:
- Politická rozhodnutí vycházejí z vůle většiny vyjádřené svobodným hlasováním. Rozhodování většiny dbá ochrany menšin. (**čl. 6 Úst**).
- Politický systém je založen na svobodném a dobrovolném vzniku a volné soutěži politických stran respektujících základní demokratické principy a odmítajících násilí jako prostředek k prosazování svých zájmů. (**čl. 5 Úst**).
- Je zaručena **široká paleta politických práv**, od svobody projevu a práva na informace (čl. 17 Listiny) po právo sdružovat se v politických stranách (čl. 20 Listiny), všeobecné a rovné volební právo (čl. 21 odst. 3 Listiny) a právo na rovný přístup k voleným a jiným veřejným funkcím (čl. 21 odst. 4 Listiny).

Unitární stát

- ČR není federací
- Máme ale územní samosprávu => vertikální dělba moci
- Územní samosprávné subjekty však nevykazují charakteristiky státu (nemají vlastní ústavu, soudnictví, práva a povinnosti mohou regulovat pouze ve velmi omezeném rozsahu; srov. výčet v § 10 zákona o obcích: zabezpečení místních záležitostí veřejného pořádku; pořádání, průběh a ukončení veřejnosti přístupných sportovních a kulturních podniků; udržování čistoty ulic a jiných veřejných prostranství, ochrana životního prostředí a zeleně)
- Meze působnosti a pravomoci obcí (k vydání obecně závazných vyhlášek) jsou častým předmětem řízení před Ústavním soudem a tvoří jakousi „unitární“ obdobu sporů o pojetí federalismu, které známe z federálních států.

Děkujeme za pozornost!

Standardní hierarchie právního řádu II.

Standardní hierarchie právního řádu II.

Ústavní právní předpisy

Zákonné právní předpisy

Podzákonné právní předpisy

Standardní hierarchie právního řádu II.